

ekolisty

informačný spravodaj Priateľov Zeme - SPZ

**Priatelia
Zeme**
SPZ

3 / 2011

Staňte sa našim dobrovoľníkom alebo dobrovoľníčkou

Téma: Skládkovanie odpadov

Téma: Na Ekotábore Priateľov Zeme

Slovensko má novú Miss!

Ekoporadňa: Minimalizujme na jeseň

O tom, čo všetko sme zažili na tohtoročnom ekotábore sa viac dočítate na str. 6

Obsah čísla 3 / 2011

- 03 . ZAPOJTE SA
- 04 . TÉMA: Skládkovanie odpadov
- 06 . TÉMA: ...na Ekotábore Priateľov Zeme
- 08 . AKTIVITY PRIATEĽOV ZEME - SPZ
- 10 . AKTIVITY PRIATEĽOV ZEME - SPZ V SKRATKE
- 11 . EKOPORADŇA: Minimalizujeme na jeseň
- 12 . VY SA PÝTATE, MY ODPOVEDÁME

Milí priatelia,

aj tento rok vyvrcholilo pre nás leto Ekotáborom. Oslávili sme už pätnásty jubilejný ročník. Zároveň sme Ekotábor presunuli na nové miesto, bližšie k našim členom zo západného a stredného Slovenska. Prednášky na tomto ročníku sme sa rozhodli zamerať tak, aby sme účastníkom ukázali, ako sa môžu aktívne zapojiť do diania okolo seba. (Viac sa o tom dočítate na stranách 6,7) Myslím, že sa nám to aj podarilo. S radosťou som pozoroval, s akým záujmom sledovali účastníci boj rôznych slovenských aktivistov za lepšie, spravodlivejšie alebo krajšie miesta pre život.

Rozmýšľal som počas prednášok nad tým, prečo sú takéto ľudia potrební na Slovensku. V našej práci sa aj my stretávame s rôznymi zámermi, škodlivými pre životné prostredie alebo komunity. Niektoré z nich sú škodlivé preto, lebo investor chce zarobiť práve na tom, že obsadí so skládkou alebo spaľovňou územie na to nevhodné. Iný prípad je, ak koná investor v dobrej viere, že jeho zámer je prínosom pre životné prostredie. Takíto investori bývajú často zavedení rôznymi poradcami, sledujúcimi vlastné zámeny. V oboch prípadoch sú ale potrební aktívni ľudia, ktorí vedú ponúknuť rozumné argumenty a nájsť pre ne podporu verejnosti, či vo veci činných orgánov. Aby nebol boj týchto ľudí bojom s veternými mlynmi, naše Centrum pomoci občanom im poskytuje podporu.

Snažíme sa v ňom verejnosti ukázať aj to, že ak bojujú proti skládkam a spaľovňam, mali by sami ísť príkladom v nakladaní s odpadom. Ak sa totižto nesnažia predchádzať vzniku svojho odpadu a separovať, bude neustále potrebné budovať nové skládky a spaľovne. Bojovať proti budovaniu skládky a zároveň vytvárať potrebu na ich budovanie je krátkozraké a trochu aj pokrytecké. Preto je potrebné, aby ľudia vždy začali riešiť problémy životného prostredia alebo spoločnosti od seba. Aby boli pozitívnym príkladom nielen boja proti problému, ale aj pozitívnym príkladom riešenia problému.

Žiaľ, nie každý aktívny občan chápe tieto súvislosti. My sa ich snažíme chápať a vytvárať aj osobný príklad. A veríme, že aj vy ste pozitívnym príkladom pre svoje okolie, alebo aspoň rozmyšľate nad tým, ako prejavíť svoj postoj, aby ste zmenili to naše spoločné miesto pre život k lepšiemu. Ak ste pre to inšpiráciu nenačerpali na letnom Ekotábore, skúste to v tomto vydaní Ekolistov.

Príjemné čítanie prajem.

Martin Valentovič

Informačný spravodaj Ekolisty

Vydáva:
Priatelia Zeme - SPZ, Košice

Adresa:
P.O.BOX H-39, 040 01 Košice
kancelária: Alžbetina 53
tel./fax: 055 / 677 1 677
mob.: 0903 77 23 23
e-mail: spz@priateliazeme.sk
http://www.priateliazeme.sk/spz

Redakčná rada:
Martin Valentovič
Branislav Moňok
Mgr. Lenka Beznáková
Ing. Jozef Gaál
grafická úprava:
Mgr. art. René Říha

Dátum vydania:
október 2011

Foto na titulnej strane:
autor: Priatelia Zeme - SPZ
Ostatné fotografie, ak nie je uvedené inak, archív Priateľov Zeme - SPZ.

ISSN 1335-437X

 Vytlačené na recyklovanom papieri

Spoločnosť priateľov Zeme od februára 2005 zmenila svoj názov na Priatelia Zeme - SPZ. Spolu s názvom došlo aj k zmene loga - z pôvodného srdca s planétou na kruhový symbol - logo medzinárodnej federácie Priatelia Zeme (Friends of the Earth International - FoEI).

Minimalizácia o klamoch reklamy
vzniku odpadov a znečistenia humorne
www.priateliazeme.sk/spz, 055 / 677 1 677

Priatelia Zeme
SPZ

Staňte sa naším dobrovoľníkom alebo dobrovoľníčkou

Ak máte pocit, že o ochrane prírody nestačí len rozprávať, pridajte sa k nám!

Budete mať možnosť podieľať sa na aktivitách jednej z najplyvnejších environmentálnych organizácií na Slovensku aj vo svete. Navyše spoznáte nových priateľov a získate skúsenosti, ktoré budete môcť využiť vo svojej budúcej práci. Mnohí z nás začínali práve takto...

Prečo sa stať dobrovoľníkom?

- zapojíte sa aktívne do ochrany prírody
- vyplníte zmysluplne svoj voľný čas
- dosiahnete zmeny k zlepšeniu toho, čo sa vám nepáči

Čo môžete získať?

- komunikačné schopnosti
- odborný rast
- účasť na festivaloch zadarmo
- možnosť stať sa súčasťou tímu
- rozšírenie obzorov
- nových priateľov
- skúsenosti práce s verejnosťou
- možnosť vytvárať nové veci
- schopnosť pracovať efektívne
- spoznávanie zaujímavých kútov Slovenska
- absolventskú prax

Ako nám môžete pomôcť:

Radi komunikujete? Chcete sa to naučiť?

Pridajte sa k nám a pomôžte nám na infostánkoch, či už na Deň Zeme, hudobných festivaloch alebo na informačnom turné. Ak máte dostatok skúseností, môžete takýto infostánok spolu s kamarátmi zorganizovať aj vo vašom meste alebo škole. Ak nie, tak vás to naučíme:-)

Ovládáte cudzí jazyk?

Pomôžte nám preložiť našu webstránku a informačné materiály do angličtiny, nemčiny, španielčiny, maďarčiny a ďalších jazykov, aby sa stali dostupnými pre širšiu verejnosť.

Filmujete, nakrúcate, striháte video?

Vytvorte videoklip na témy ochrany životného prostredia, minimalizácie odpadov, alebo prídte nafilmovať naše akcie.

Zaujímá vás grafika, DTP, zalamovanie textov?

Pomôžte nám pripraviť rôzne informačné materiály, brožúry, štúdie podľa predlohy. Skúsenosti s Adobe Indesign a Corel by boli výhodou.

Bavia vás mapy?

Hľadáme dobrovoľníka/čku na vytvorenie webovej mapovej aplikácie CMS na predchádzanie vzniku odpadu.

Surfujete radi po internete?

Pomôžte nám spropagovať Priateľov Zeme - SPZ na rôznych sociálnych sieťach (facebook, twitter, atď), pozvite svojich priateľov, zverejnite na nás odkaz na vašej stránke, zdieľajte...

Chodíte na nákupy?

Pomôžte nám skontrolovať napr. ponuku minerálov vo vratných fľašiach v obchodoch, ktoré majú nad 200 m². Obchod, ktorý predáva nápoje v nevratných obaloch a má nad 200 m², tak musí ponúkať nápoje aj vo vratných obaloch. Ak zistíte, že to tak nie je, pošlite podnet na Slovenskú obchodnú inšpekciu vo vašom kraji so žiadosťou o kontrolu obchodu, alebo nám dajte vedieť a pošleme to za vás.

Bývate alebo študujete v Košiciach?

Príďte nám pomôcť priamo do kancelárie na Alžbetinej 53 v Košiciach s kancelárskymi prácami, ako napr. balenie do obálok, posielanie materiálov, letákov, Ekolistov, či prepisovanie údajov na počítači.

Programujete? Viete čo je php, mysql, cms?

Hľadáme dobrovoľníka/čku na vytvorenie webovej stránky pomocou redakčného systému ohľadom znižovania množstva odpadov. Aj takto nám môžete pomôcť.

Objavili ste "čiernu skládku"?

Pošlite podnet na obvodný úrad! Viac info ako máte postupovať aj vzorový podnet nájdete na <http://www.priateliazeme.sk/spz/cierne-skladky-podnet>

Máte dobré nápady, myšlienky, aktivity?

Napište nám ako by ste nám vedeli pomôcť, ako by sme mohli vylepšiť našu prácu, alebo ako ste vy sami riešili problémy ochrany prírody. Budeme veľmi radi, keď sa podelíte s nami o vaše nápady a skúsenosti.

Kontaktujte nás:

Jozef Gaál (Dodo)

- telefonicky: 0903 77 23 23
- emailom: dodo@priateliazeme.sk
- cez facebook: www.facebook.com/priateliazeme
- cez webstránku: www.priateliazeme.sk/spz

SKLÁDKOVANIE ODPADOV

V Slovenskej republike je najpoužívanejším spôsobom nakladania s komunálnym odpadom jeho ukladanie na skládky odpadov. V päťstupňovej hierarchii nakladania s odpadom sú skládky odpadov na poslednom mieste a na celom svete rastú tlaky, aby sa od skládkovania odpadov v čo najväčšej miere ustupovalo.

Hlavným problémom skládok je, že sa v nich zmiešavajú a trvalo uskladňujú chemicky rôznorodé materiály a látky. Medzi nimi aj dlhodobou nerozložiteľné, toxické a inak škodlivé zlúčeniny, nebezpečné odpady, množstvo biologicky rozložiteľného odpadu, ktoré spolu s vodou môžu spôsobiť nespočetné množstvo nepredvídateľných, neradených fyzikálno-chemických reakcií, nových zlúčenín, z ktorých dodnes väčšinu nepoznáme a taktiež detailne nepoznáme ani vplyv týchto unikajúcich látok na životné prostredie a zdravie ľudí.

Za najzávažnejšie faktory skládkovania odpadov považujeme z ekologického hľadiska **stratu potenciálnych surovín, tvorbu skládkových plynov a vznik škodlivých priesakových vôd**. Pozornosť treba venovať aj **záberu územia**, negatívne dopadu **zvýšenej dopravy** na skládku odpadov a viacerým ďalším faktorom.

Straty zo skládkovania odpadov

Z pohľadu obce a vynaložených financií môže skládka odpadov vyznievať ako vhodné riešenie nakladania s odpadmi. Je to preto, lebo skládkovanie je lacnejšie ako všetky ostatné spôsoby. Pre komerčného prevádzkovateľa je aj stabilne ziskové.

To by sa však zmenilo, keby sme do nákladov za skládkovanie zahrnuli aj vplyv na zdravie človeka, znečistenie a poškodenie životného prostredia. Tento vplyv môže byť bezprostredný, nepriamy, či niekedy ťažko postrehnuteľný, transformovaný a čo je veľmi nebezpečné, oneskorený (čo budeme v konkrétnom čase chápať ako starú záťaž). Na škodu súčasných obyvateľov a ich budúcich generácií tieto vplyvy nedokážeme vyjadriť vo všeobecne akceptovateľných ekonomických veličinách.

Čo však môžeme vidieť dnes je to, že pri skládkovaní odpadov strácame nenávratne hodnotnú surovinu, energiu a prírodné zdroje (často neobnoviteľné). Stačilo by, ak by sme ich vytriedili a recyklovali alebo energeticky zhodnotili. Teda cena za skládkovanie nie je len cenou, ktorú zaplatíme pri bráne skládky. Naše náklady sú de facto

zvýšené, resp. zisky z príslušnej činnosti znížené o cenu surovín, ktoré musíme znovu nakúpiť (zväčša zo zahraničia) a náklady na dopravu na skládku, podnikovú réžiu (príslušnú časť nákladov na manipuláciu s odpadmi a starostlivosť o odpady – odpadové hospodárstvo). Ďalšou položkou, ktorú strácame, je zisk z predaja druhotných surovín. A celkové náklady by boli ešte vyššie, ak by sme vedeli, čo budú musieť ďalšie generácie vynaložiť, ak sa budú pod telesami skládok odpadov rozpadávať izolačné bariéry.

Tvorba skládkového plynu

Po energetike, priemysle a poľnohospodárstve sú odpady (a nakladanie s nimi) štvrtým najväčším zdrojom skleníkových plynov v Európskej únii. Hlavným zdrojom emisií sú práve skládky odpadov.

Na skládkach odpadov končí aj veľké množstvo biologicky rozložiteľných odpadov. Pri ich rozklade na skládkach pri anaeróbných podmienkach vzniká skládkový plyn, ktorého väčšinou zložkou je metán (CH_4). Metán je odborníkmi považovaný za jeden z hlavných atmosférických stopových plynov zodpovedných za rozšírenie problému antropogénneho skleníkového efektu. Je zistené, že v globálnej škále prispieva metán k tomuto efektu približne 15 %. Metán je z hľadiska globálneho otepľovania 25 násobne účinnejší ako hlavný skleníkový plyn oxid uhličitý (CO_2) (tzn., že 1 tona metánu má účinok ako 25 ton oxidu uhličitého). Narastajúce koncentrácie skleníkových plynov v atmosfére indikujú zvyšovanie globálneho teplotného priemeru. To môže viesť k potenciálnej katastrofickej klimatickej premene. Metán je navyše vysoko horľavý a výbušný, čo zvyšuje jeho nebezpečnosť.

Okrem metánu je v skládkovom plyne zdokumentovaných viac ako 100 rôznych organických zlúčenín, ktoré sú predmetom intenzívneho záujmu výskumu, pretože niektoré z nich majú zvlášť nebezpečné vlastnosti, vplyv na tvorbu škodlivých emisií pri energetickom využití skládkového plynu alebo pri spaľovaní na poľných horákoch, ale aj intenzívny zápach.

Na skládkach odpadov dochádza pomerne často k nekontrolovaným požiarom, dlhotrvajúcemu tleniu odpadov v telese skládky, čo spôsobuje zvýšený únik škodlivých látok.

Je známych vyše 20 odborných štúdií dokumentujúcich nárast zdravotných problémov v okolí skládok odpadov, aj riadených, pričom hlavné podozrenie je uvádzané v súvislosti so skládkovými plynmi.

NA MNOHÉ SKLÁDKY MAJÚ ĽUDIA VOĽNÝ PRÍSTUP, NAJMÄ CHUDOBNÍ ĽUDIA TAM HLÁDAJÚ EŠTE POUŽITELNÉ VECI, MOŽNO SI ANI NEUVEDOMUJÚC NEGATÍVNY VPLYV SKLÁDKOVÝCH PLYNOV NA ICH ZDRAVIE. HORŠÍ PRÍPAD JE, KEĎ NA SKLÁDKACH ĽUDIA VYPÁLUJÚ KÁBLE A INÉ NÁJDENÉ ODPADY, ABY ZÍSKALI KOVY, KTORÉ BY MOHLI SPEŇAŽIŤ. FOTO: KOPA POPOLA PO VYPÁLENÝCH KÁBLOCH VEDĽA SKLÁDKY V RUŽOMBERKU, 2008

Priesakové vody

Skládka odpadov je dlhodobou potenciálnou hrozbou kontaminácie tak povrchových, ako aj podzemných vôd. Priesakovými vodami sa môže množstvo cudzorodých látok v rámci prirodzeného kolobehu vniesť do prírodného prostredia s následným narušením ekosystému. Medzi látky, ktoré sa dostávajú zo skládok odpadov do pôd a vôd, patria najmä kovy a polokovy (olovo, arzén, kadmium, chróm, nikel, ortuť atď.). Sú to väčšinou kumulatívne jedy, preto sa stávajú nebezpečnými aj pri veľmi nízkych koncentráciách.

Zástancovia skládok odpadov nás ubezpečujú o kvalite podložia a utesnenia skládky, ktoré by malo zabrániť unikaniu priesakových vôd do prostredia. Kto však dnes ešte verí na 100 % bezpečnosť? Na Slovensku sa to ťažko vyvracia, pretože éra riadených skládok ešte neprekročila čas životnosti podloží. No v zahraničí je týchto prípadov dostatok, napr. trvalé zamorenie niekoľkých alpských prameňov najväčšou uzavretou švajčiarskou skládkou odpadov situovanou v horskom masíve neďaleko Bernu.

Nevyvrátiteľná (aj u nás) je kontaminácia povrchových, podzemných vôd a pôdy na neriadených skládkach odpadov.

Záber pôdy

Na skládkach odpadov končí príliš veľa materiálu, a preto je stále ťažšie nájsť miesto, kam všetok ten odpad umiestniť. Skládky sa preto stavajú aj v blízkosti miest a obcí, na poľnohospodárskej pôde, v hodnotných prírodných lokalitách. Zaberajú a dlhodobo devastujú nielen územie, na ktorom sa bezprostredne nachádzajú, ale aj jeho blízke okolie.

Sú to neobyčajne škaredé miesta, ktoré narúšajú vzhľad krajiny a vytláčajú zo svojich stanovišť aj pôvodné rastlinné a živočíšne druhy. Namiesto nich sa aj dlho po ukončení skládkovania udržiavajú v ich okolí invázne druhy rastlín a parazitujúce živočíchy.

A nie sú to len pôvodné živočíšne a rastlinné druhy, ktoré skládka odpadov vytláča. Odpudzuje napríklad aj turistov. A to v krajine, ktorá má taký veľký potenciál rozvoja agroturistiky ako Slovensko, nie je zanedbateľná skutočnosť.

S tým úzko súvisí ďalší problém - spoločenský. Ľudia nielenže neradi žijú v blízkosti veľkých skládok odpadov, ale oprávnené si ani neprajú, aby mali niečo podobné v blízkosti svojich domovov.

Doprava

Nevyvrátiteľným problémom je aj zvýšená doprava spôsobená ukladaním odpadov na skládku odpadov zo širokého okolia (aby bola skládka zisková, zvozová oblasť musí byť čo najväčšia), ktorá prispieva k zvyšovaniu hluku, prašnosti, vibrácií, znečisťovaniu ovzdušia a možnosti úrazu.

Aké je riešenie?

Pokiaľ sa bavíme o odpadoch, ktoré končia na skládkach, odborníci sa zhodujú na určitých zásadách. Je potrebné znížiť celkové množstvo odpadu, ďalej jeho toxicitu, obsah organickej časti a v neposlednej miere treba zvýšiť jeho využiteľnosť.

Trvalo udržateľný prístup je založený na prevencii. Najlepším spôsobom je **predchádzať vzniku odpadov, minimalizovať ich množstvo a škodlivosť**. Veľmi prínosným spôsobom je hneď na druhom mieste **opakované používanie** výrobku, materiálu. Naším cieľom nie je nájsť nové miesto na ukládanie odpadov. Je potrebné riešiť odpady tým, že ich znovu použijeme. A v prvom rade musíme prestať produkovať odpad všade, kde to len pôjde. Tie, ktorým sa nám nepodarilo predísť, môžeme **triediť pre recykláciu či kompostovanie**.

Na záver musíme priznať, že na konci nášho úsilia bude zase skládka odpadov, pretože s určitým množstvom odpadov, ktoré sa nedajú nijakým spôsobom v súčasnosti využiť, musíme vždy počítať. Bude to však nepatrné množstvo oproti súčasným množstvám.

Dnes je už veľa príkladov vo svete, ale už aj na Slovensku, ktoré ukazujú, že pri primeranom úsilí je možné dosiahnuť zmenu v zaužívaných praktikách. A to je obrovský krok vpred. K tejto zmene môže prispieť aj každý z nás tým, že začneme konať zodpovednejšie pri produkcii a nakladaní s odpadmi.

AKROBACIA POD VEDENÍM STANKY SEKRETÁROVEJ A MIŠA JURČA

Na Ekotábore Priateľov Zeme

Koľko odpadu vytvorí každý z nás za rok? Ako zakročiť pri výrube stromov vo vašom meste? Ako sa vyrezáva lyžica, odlieva sviečka, plstí taška z vlny? Ako sa správne oddychuje od hluku a špiny mesta?

Po piatich rokoch ekotáborovania na Odorici sme sa tento rok rozhodli zmeniť miesto. Vybrali sme si krásne prostredie na ekofarme Na Háji v obci Devičany pod Štiavnickými vrchmi. Na prvej víkendovke sme sa lepšie spoznali s domácimi a spolu s našimi dobrovoľníkmi sme postavili úžasnú sprchu a netradičnú ergonomicko-biomorfnú latrínu. A Ekotábor sa mohol začať.

Netradičnú dovolenku prišlo s nami zažiť takmer 50 rôznych ľudí: jednotlivci aj páriky z blízka i ďaleka, rodičia s malými bábätkami i dospelými deťmi, pravidelní „ekotáborníci“ aj nováčikovia. Radi si vyskúšali spanie na voňavom sene alebo v stane, vychutnali si výborné vegetariánske a vegánske špeciality od našich kuchárov a kuchárov. V sobotu ráno sme postavili veľký stan a poobede sme sa už zapojili do pletenia košíkov z papiera, čo je vynikajúci spôsob ako premeniť nepotrebné leťáky zo schránok na užitočné košíky. Po chutnej večeri sme sa zahrali zoznamovacie hry a predstavili Priateľov Zeme.

Na ďalšie ráno jóga pod vedením Zuzky Makovskej prebrala ranné vtáčatá a nedeľný výlet s hmatovými hrami sme ukončili akrobatickými kúskami pod vedením Miša Jurča a Stanky Sekretárovej z akrobaticko-tanečného zoskupenia Vertigo. Večer nám spríjemnil architekt Marián Ontkóc zo združenia ArTUR rozprávaním zaujímavosti o stavbe slameného domčeka.

Ako sa dajú vyrobiť krásne ozdoby z obyčajnej slamy nám aj tento rok ukázal slamienkár Paľo Gregor z Prievidze. So svojím humorom a trpezlivosťou nás naučil vyrobiť si krásne ozdoby na vianočný stromček z prírodného a lokálneho materiálu, namiesto kupovania rôznych gýčov. Večer sme s veľkým záujmom sledovali rozsiahlu prednášku od Braňa Moňoka alias Piatka z Priateľov Zeme – SPZ, v ktorej nás oboznámil so všetkými problémami a riešeniami problému odpadov.

Emília Klimová nás na ďalší deň naučila ako sa odlievajú sviečky z včelieho vosku, ktorý sme dostali priamo z ekofarmy. Ku sviečkam patrí aj svietnik, ktorý sme si jednoducho vyrobili z prázdnej hliníkovej plechovky. Aj takto sa dajú znovu použiť niektoré odpady. Večer nám domáci porozprávali o ekofarme, ako začali, prečo sa rozhodli ísť týmto smerom a čo chcú dosiahnuť a pridali aj veselé príbehy z ekofarmy.

Po vyčistení a vyčesaní vlny z domácich oviec sme si tradičnou technikou – plstením – vytvorili na ďalší deň krásne a praktické tašky. Večer sme sa venovali vážnej téme - navštívil nás Fero Paulíny z Aliancie Fair Play a porozprával nám o korupcii a zneužívaní moci na Slovensku, a ako sa tomu brániť.

UŽ TRADIČNÝ WORKSHOP SLAMIENKÁRA PAĽA GREGORA

SPOZŇAVALI SME SA AJ PRI ZÁBAVNÝCH ZOZNAMOVACÍCH HRÁCH

Štvrtkový výlet po náučnom chodníku v Pukanci spojený s návštevou u lokálneho debnára a v starej štólne sme si naplno vychutnali. Tí, ktorí nemali chuť alebo silu na výlet, sa zabávali pri sebazpoznávacích hrách s Miškou Faithovou. Aj keď sme boli po výlete trochu unavení, naučili sme sa ešte z obyčajných drôtov vytvoriť krásne šperky vďaka drotárskemu majstrovi Ismedovi Rešitovi. Potom sme si ešte všetci pozorne vypočuli rozprávanie občianskych aktivistov – Juraja Smatanu a Eleny Pätörpstej zo Servisného centra Ekofóra, ktorí nám večer uviedli mnohé praktické príklady ako zmeniť škodlivé zámery vo svojom okolí.

Prácu s hlinou na hrnciarskom kruhu už mnohí poznajú, ale že sa z hliny dajú vytvoriť zaujímavé diela aj bez kruhu sme si vyskúšali v piatok poobede pod vedením skúsenej remeselníčky Zuzky Bajusovej-Rešiti. Večer nám pri ohni Katka Šimončíčová predstavila svoje cenné skúsenosti pri ochrane stromov.

V sobotu nám drotársky majster Ismed Rešiti ukázal, že je aj šikovným rezbárskym majstrom a naučil nás ako si vystrúhať vlastnú drevenú lyžicu. Posledný sobotný večer patril kultúrno-zabavnému programu, ktorý pripravili sami účastníci Ekotábora. Divadelná hra o princovi ReUse-ovi s brušnými tanečnicami, vilom Johnym a diablom Lászlóm nás všetkých poriadne zabavila. Lepšiu čerešničku na pomyselnéj Ekotáborovej torte sme si nemohli želať.

Samozrejme počas tábora nechýbali ani brušné tance, lukostrelba, futbal a príjemné posedenia pri ohni s gitarou. Aj keď daždivé počasie spôsobilo, že sme nemohli pomôcť ekofarme v takom rozsahu ako sme plánovali, aj tak sme za sebou nechali viditeľné stopy. Či už základy slameného domčeka, vyčistenú a upravenú studničku nad dedinou, rigol na zadržiavanie dažďovej vody, ostrihané stromy, zamulčované hriadky a odnesené seno určite pomohli.

Ekotábor sa síce skončil, ale noví kamaráti, nové zručnosti od skúsenejších remeselníkov, vedomosti od osobností ekologického života a veselé historky nám zostávajú. Ďakujeme domácim ekofarmárom a všetkým remeselníkom a prednášajúcim, ktorí nám pomohli pripraviť taký úžasný ekotábor. Tešíme sa na vás na budúci rok.

kolektív Priateľov Zeme - SPZ

Ekotábor podporili:

ALFA BIO, s.r.o.

NA FARME SME POMOHLI AJ SO STAROSTLIVOSŤOU O MLADÉ STROMČEKY

PREDNÁŠKA JURAJA SMATANU A ELENY PÄTORPSTEJ

VÝROBA SVIETNIKOV ZO STARÝCH PLECHOVIEK

Slovensko má novú Miss!

Každý, kto kompostuje pre vlastnú potrebu, sa mohol od 3. mája do 31. augusta 2011 zapojiť do prvého ročníka súťaže Miss Kompost. Priatelia Zeme – SPZ 7. októbra vyhlásili víťazov tejto súťaže na Trenčianskom BIOjarmoku.

Zmyslom súťaže, ktorú organizovali Priatelia Zeme – SPZ a Centrum environmentálnych aktivít, bolo zvýšiť záujem o kompostovanie a tvorivosť ľudí pri využívaní biologického odpadu. Súťažiaci počas celého obdobia posielali fotografie, „miery“ (výšku, šírku a dĺžku) svojho kompostoviska a „jedálny lístok“ svojho kompostu. Mnohí pripojili zaujímavú alebo humornú udalosť, ktorá sa im pri kompostovaní prihodila. Odborná porota mala veľmi zložitú úlohu vybrať piatich najlepších súťažiacich, ktorí postúpili do finále.

Poradie finalistov určili počas konania Trenčianskeho BIOjarmoku návštevníci, ktorí hodnotili kvalitu vyrobených kompostov. Prvú cenu, záhradný drvič konárov, získal Martin Pizňak z Košíc so svojim dvojkomorovým zásobníkom na kompost. Na druhom mieste sa umiestnila Renáta Sýkorová z Košíc, ktorá si odnáša 700 l plastový kompostér. Vladimír Troška z Pruského získal tretie miesto so svojim prúteným kompostoviskom z liesky a vŕby a odniesol si 400 litrový plastový kompostér. Tieto ceny do súťaže poskytol hlavný partner

súťaže – internetový obchod Kompostery.sk. Štvrtú cenu získal Ladislav Brtáň z Košec a piatu cenu Severína Lehotská z Pruského, ktorá veľmi účelne prepojila kompostovisko so skleníkom. Obidvaja získali od organizátorov súťaže hodnotný ekobalíček.

Súťažiaci z celého Slovenska vyjadrili aj svoj osobný vzťah ku kompostu. Súťažiaci Ladislav Bobiš z Limbachu napísal: „Vďaka kompostu udržujem úrodnú pôdu bez pridávania umelých hnojív a dopestujem zeleninu v bio kvalite“. Soňa Beňová zo Žiaru nad Hronom vyjadrila svoj vzťah takto: „Kompost používam na vylepšenie zeminy pre izbové rastliny, na sadenie a presádzanie trvaliek a iných okrasných rastlín a na zeleninu v záhrade. Pestovanie rastlín si bez kompostu neviem predstaviť.“ Ján Banovčan zo Zábiedova vníma kompostovanie ako prejav svojho životného štýlu: „Zriadenie nášho domáceho kompostoviska nám prinieslo viac efektov - miesto na pohodlné uloženie biologického odpadu, úsporu nákladov na odvoz odpadu, prírodné hnojivo zadarmo, darček od obce s označením „Ekologicky sa správajúca domácnosť“ a tiež dobrý pocit, že svojou maličkou troškou prispievame k ochrane tak ťažko skúšaného životného prostredia.“

Slovenská Miss Kompost bola organizovaná so súhlasom autora súťaže OZ Ekodomov z Českej republiky.

Priatelia Zeme - SPZ pokračujú v prednáškach na školách aj na jeseň

Informácie o tom, koľko odpadu vyprodukuje každý obyvateľ Slovenska, čo sa s odpadom, ktorý je vyhodnený do kontajnera ďalej robí, aký vplyv to má na životné prostredie a zdravie ľudí, čo a ako sa dá v obci triediť... To bola len časť informácií, ktoré odznievali v podaní Priateľov Zeme – SPZ počas septembra 2011 na prednáškach pre žiakov a pedagógov Základných škôl v obciach Trnovec nad Váhom, Bolešov a Nesvady. Ich cieľom bolo žiakom ukázať možnosti, ktoré vo svojej obci majú pri nakladaní s odpadmi a motivovať ich k voľbe, ktorá bude prínosná nielen pre nich, ale aj pre budúce generácie. Prednášky sa uskutočnili vďaka projektu „Triedenie a recyklácia odpadu – súčasť nášho každodenného života“, ktorý finančne podporil Recyklačný fond.

Priatelia Zeme - SPZ sa aktívne zúčastňujú na tvorbe Plánu odpadového hospodárstva SR

V letných mesiacoch sa konali viaceré odborné stretnutia k téme Plánu odpadového hospodárstva SR na roky 2011 – 2015. Na diskusnom fóre, ktoré sa uskutočnilo 13. 7. 2011 v Bratislave, sa zúčastnili šiesti diskutujúci a približne 50 poslucháčov. Jeho cieľom bolo otvorenie diskusie k návrhu programu odpadového hospodárstva medzi jeho tvorcami a odbornou verejnosťou. Branislav Moňok v panelovej diskusii vyzdvihol klady a poukázal na niektoré hlavné nedostatky a nepresnosti predmetného návrhu. Na záver opätovne ponúkol zástupcovi Ministerstva životného prostredia SR spoluprácu nielen na dolaďovaní tohto strategického dokumentu, ale aj pri tvorbe zákona o odpadoch.

Ďalšie v poradí bolo verejné rokovanie, ktoré sa uskutočnilo 20. 7. 2011 v Bratislave. Zvolalo ho Ministerstvo životného

prostredia Slovenskej republiky v zmysle zákona o posudzovaní vplyvov na životné prostredie. Zúčastnili sa ho zástupcovia spracovateľa, vrátane štátneho tajomníka MŽP SR, a asi 30 zástupcov z radov súkromného sektora, samosprávy a tretieho sektora. Martin Valentovič zastupujúci Priateľov Zeme - SPZ vyjadril niekoľko rámcových pripomienok, ktoré poukázali na nedostatky prerokovávaného dokumentu. Všetky svoje pripomienky v rámci pripomienkového konania odovzdali Priatelia Zeme – SPZ ministerstvu spracované v písomnej forme.

Posledné rokovanie sa uskutočnilo 26. 9. 2011 v Bratislave v rámci procesu posudzovania strategických dokumentov s celoštátnym dosahom (SEA) - Programu odpadového hospodárstva SR na roky 2011 – 2015. Zúčastnili sa ho RNDr. Soňa Antalová CSc., ktorá je spracovateľom odborného posudku, a Branislav Moňok s Martinom Valentovičom, ktorí za Priateľov Zeme – SPZ vypracovali k Programu pripomienky. Na rokovaní sa viedla konštruktívna diskusia týkajúca sa zapracovania týchto pripomienok do spracovávaného posudku.

Priatelia Zeme - SPZ školili ďalších kompostmajstrov, na Slovensku aj v Českej Republike

V júli 2011 Priatelia Zeme - SPZ vyškolili kompostmajstrov v obci Bzovík, v septembri 2011 v obci Štítná nad Vláří - Popov v ČR. Školenie v obci Bzovík sa uskutočnilo na podnet Obecného úradu, ktorý si tento rok zriadil z prostriedkov Environmentálneho fondu obecné kompostovisko za účelom zhodnocovania biologického odpadu z verejných plôch a záhrad. Vyškolení boli dvaja pracovníci obce, ktorí budú prácu na kompostovisku manažovať.

Školenie v obci Štítná nad Vláří - Popov sa uskutočnilo na obcou zriadenej malej kompostárni s ročnou kapacitou do 150 ton spracovaných biologicky rozložiteľných odpadov (podľa legislatívy ČR tzv. malé zariadenie). Zúčastnili sa ho pracovníci hostiteľskej obce, ktorí sú zodpovední za správny chod kompostárne, ale aj zástupcovia slovenskej obce Košeca.

Od Branislava Moňoka sa v obciach dozvedeli podrobné informácie o tom, ktoré biologické odpady sa môžu kompostovať, ako prijímať, kontrolovať a upravovať biologický odpad, ako správne založiť kompostovaciu hromadu, ako efektívne viesť

a kontrolovať kompostovací proces, ale aj ako viesť správne prevádzkovú dokumentáciu a množstvo ďalších užitočných praktických informácií.

29. 9. 2011: Priatelia Zeme – SPZ rokovali o environmentálnom smerovaní významného obchodného reťazca

Na stretnutí sa zúčastnili zástupcovia Ministerstva životného prostredia SR, obchodného reťazca pôsobiaceho na Slovensku a Priateľov Zeme – SPZ. Martin Valentovič s nimi diskutoval o možnostiach znižovania dopadov obchodných aktivít reťazca na životné prostredie v oblasti odpadového hospodárstva. Na záver sa účastníci dohodli na ďalšom pracovnom stretnutí.

23. 9. 2011: Priatelia Zeme – SPZ sa predstavili v netradičnom formáte na Stanici v Žiline

Netradičnú prezentáciu v štýle 20 obrázkov krát 20 sekúnd predstavili Priatelia Zeme – SPZ na jesennej Pecha Kucha Night na Stanici v Žiline, ktorá je nezávislým kultúrnym uzlom umelcov a aktivistov. Popri medzinárodnom mixe architektov, dizajnérov a umelcov, porozprával Jozef Gaál pre cca 150 účastníkov o najvýznamnejších aktivitách Priateľov Zeme – SPZ a zdôraznil potrebu predchádzania vzniku odpadu.

21. 9. 2011 - 23. 9. 2011: Priatelia Zeme – SPZ prednášali na medzinárodnej konferencii v Českej republike

7. ročník medzinárodnej konferencie Biologicky rozložiteľné odpady sa konal v Náměšti nad Oslavou. Popri odborníkoch z Českej republiky, Rakúska a Francúzska na nej prednášal aj zástupca Priateľov Zeme – SPZ. Branislava Moňoka pozvali organizátori, aby sa prvý deň konferencie na troch workshopoch podelil s účastníkmi o skúsenosti pri zavádzaní programov na rozvoj domáceho a komunitného kompostovania v obciach. Druhý deň, ktorý bol hlavným dňom trojdňovej konferencie, potom prednášal a diskutoval o možnostiach spolupráce poľnohospodárov a obcí pri nakladaní s biologickým odpadom. Tretí deň sa konala exkurzia na II. Medzinárodný praktický deň techniky pre spracovanie biologických odpadov v Salzburgu, kde boli predvádzané najnovšie stroje na drvenie, preosievanie a prekopávanie kompostu. Predvádzanie strojov bolo spojené s prehliadkou miestnej bioplynovej stanice a kompostárne.

5. 9. 2011: Priatelia Zeme - SPZ rokovali o novom zákone o odpadoch s MŽP SR

V rámci prípravy nového zákona o odpadoch sa v Bratislave uskutočnilo pracovné stretnutie Martina Valentoviča, predsedu Priateľov Zeme – SPZ s generálnym riaditeľom Sekcie environmentálneho hodnotenia a riadenia Ministerstva životného prostredia SR Ing. Vladimírom Blažičkom a JUDr. Ivanou Škovránovou zo Slovenskej agentúry životného prostredia. Na stretnutí sa diskutovalo o rôznych bodoch doteraz pripraveného návrhu zákona a dohodli sa viaceré zmeny a doplnenia, ktoré sa do návrhu zákona ešte zapracujú v prospech životného prostredia.

15. 7. 2011: Priatelia Zeme - SPZ diskutovali na medzinárodnom stretnutí mládeže o probléme odpadov

Priatelia Zeme – SPZ boli pozvaní na medzinárodné stretnutie mládeže zo Slovenska, Bulharska a Španielska, ktoré sa konalo v obci Trávnica. Stretnutie zorganizovala aktívna skupina mladých ľudí z okolia Trnavy v rámci projektu „Do not destroy the nature, do not eat the rubbish“. Martin Valentovič tam so zúčastnenými diskutoval o problematike nakladania s odpadmi. Diskusia prebiehala v tvorivom duchu, prítomní postupne sami nachádzali environmentálne najlepšie riešenia pre odpady – minimalizáciu vzniku odpadov a princíp opätovného používania. Na konci stretnutia vyjadrili viacerí účastníci záujem stať sa pozitívnym príkladom pre svoje okolie.

8. 7. 2011: Priatelia Zeme – SPZ prednášali pre verejnosť v Českej republike

V obci Štítná nad Vlárí - Popov sa uskutočnilo stretnutie vedenia obce s verejnosťou, ktorého témou bola problematika nakladania s komunálnym odpadom. Priatelia Zeme – SPZ boli na toto stretnutie prizvaní ako odborní konzultanti. Branislav Moňok občanom vysvetlil celý systém separovaného zberu odpadov v obci a možnosti kompostovania biologicky rozložiteľných odpadov v domácnostiach a na obecnej komunitnej kompostárni. Po prednáške prebehla zaujímavá diskusia, počas ktorej sa vymieňali navzájom skúsenosti s odpadovým hospodárstvom získané v Českej a Slovenskej republike.

7. 7. 2011 - 9. 7. 2011: Priatelia Zeme – SPZ ponúkali informácie na hudobnom festivale Pohoda

Už tradične - po ôsmy krát sa Priatelia Zeme - SPZ zúčastnili so svojim informačným stánkom na Pohode, najväčšom hudobnom festivale na Slovensku. Tento rok boli informácie na stánku zamerané hlavne na ochranu prírodných zdrojov, problematiku odpadov a toxických látok v našom prostredí. Počas troch dní sa pri ňom pristavilo niekoľko stoviek návštevníkov, ktorí diskutovali hlavne o triedenom zbere, kompostovaní a nelegálnom nakladaní s odpadmi. Festival je známy aj tým, že ako prvý na Slovensku umožnil návštevníkom triediť svoje odpady. Stalo sa tak vďaka iniciatíve Priateľov Zeme – SPZ, ktorí ho v roku 2006 aktívne pomáhali zavádzať.

6. 7. 2011 - 9. 7. 2011: Priatelia Zeme – SPZ navštevovali domácnosti v obci Bolešov

Počas štyroch dní, od stredy do soboty, sa v obci Bolešov uskutočnila kampaň „od domu k domu“. Aktivisti Priateľov Zeme – SPZ navštevovali jednotlivé domácnosti a ich úlohou bolo informovať obyvateľov o zmene systému separovaného zberu odpadov a motivovať ich k zapojeniu sa do tohto systému. Každá domácnosť dostala okrem podrobného vysvetlenia aj štyri druhy letáčikov – o separovanom zbere odpadov, o kompostovaní; o tom, ako si zhotoviť kompostovacie zásobník a prečo nespáľovať odpady. Táto aktivita sa uskutočnila v rámci projektu „Triedenie a recyklácia odpadov – súčasť nášho každodenného života“, ktorý finančne podporil Recyklačný fond.

PLECHOVKY OZDOBENÉ SERVÍTKOVOU TECHNIKOU

Minimalizujeme na jeseň

V minulej časti sme si povedali o tom, ako minimalizovať množstvo produkovaného odpadu a znečistenia v lete. Príšla jeseň, na záhrade sa začínajú kopíť listy, dni sa skracujú, viac času trávim doma - čo môžeme urobiť pre menej odpadov v tomto období?

Záhrada

- Postavme si kompostovisko, pokiaľ ho ešte nemáme. Môžeme to urobiť viacerými spôsobmi, najjednoduchší spôsob je asi zo starých dosiek. Tvorivosti sa však medzi nekladú, smelo môžeme použiť aj konáre, prútie, pletivo, tehly a pod. Pre inšpiráciu sa pozrite na našu webovú stránku do časti Galéria. Dozviete sa tam aj informácie o tom ako správne kompostovať.
- Listy a rôzne rastlinné zvyšky zo záhrady nespálujme, je to zákonom zakázané a zdraviu škodlivé. Pre naše kompostovisko sú tieto rastlinné zvyšky, nahnité plody i drobné konáriky, odrezky, výborná potrava.

Dlhé večery

- Zo starého papiera si môžeme urobiť vlastnoručne nový papier, ktorý sa výborne hodí na balenie darčiekov, orámovanie fotografií, ozdobné škatuľky, ale i rôzne okrasné blahoželania... Zo starých novín je dokonca možné uplietať košík alebo iné výrobky, ktoré sa zvyčajne pletú z prútia – postup ako na to nájdete v Ekolistoch číslo 3/2009 na našej webovej stránke.
- Rôzne sklenené nádoby využijeme na uskladnenie potravín a drobností v domácnosti, dotvoríme si ich maľovaním, servítkovou technikou... Pekne vyzerajú v sklenených fľašiach rôzne farebné druhy fazule, šošovica, pohánka, pšenica... Staré plechovky taktiež môžeme využiť, napríklad na odkladanie písacích potrieb, ako kvetináč... Plechovku si jednoducho ozdobíme servítkovou technikou či špagátom.
- Namiesto nákupu nových hračiek si s deťmi skúsme vyrobiť hračky z prírodných materiálov, ktorých je na jeseň dostatok - nazbierajme si gaštany, orechy, listy, slamu... Tvorba vlastných hračiek a čas strávený s nimi je pre deti prínosnejší, dieťa si uvedomí, že za všetkým sa skrýva kus práce a trpezlivosti, že niečo vytvoriť trvá zvyčajne omnoho dlhšie ako to zničiť. V dnešnom svete rozdelenia práce do tisícok drobných čiastkových odvetví a celosvetovej distribúcie surovín, polotovarov či hotových výrobkov je to veľmi dôležité poznanie. Vlastnoručne vyrobená hračka má pre dieťa úplne inú hodnotu ako hračka kúpená.

Vianoce v septembri?

Obchodníci nás už v niekolkomesačnom predstihu lákajú na vianočné nákupy. Nadstavujú sa ďalšie poschodia nákupných centier a my opäť nakupujeme - čínske papuče, čínsku elektroniku, čínske všetko. A opäť nie sme spokojní: „bude sa mu to páčiť?“, „nebude jej to malé?“, „využije to?“. Skúsme to tento rok ináč.

- Jesenný čas môžeme využiť na prípravu predvianočnej ekoburzy, ktorá by priniesla darčeky mnohým ľuďom. Každý z nás vie venovať veci, ktoré už nepoužíva, ale ktoré by ešte mohli poslúžiť iným. Práve pred Vianocami takto môžeme získať darček, ktorý by sme možno v obchode márne hľadali. Či sa už rozhodnete pre drobnú akciu pre susedov alebo väčšiu akciu vo vašej obci/meste, určite sa vám zíde podrobný návod ako zorganizovať ekoburzu, ktorý nájdete na našej webovej stránke. Návod obsahuje mnoho fotografií a praktických skúseností, dozviete sa v ňom na čo všetko myslieť pri organizácii tohto podujatia.
- Urobme si viac času na to, aby sme svojim blízkym pripravili drobné darčeky sami. Porozmýšľajme, aká drobnosť by ich mohla potešiť, napríklad či deti nebudú mať väčšiu radosť zo sledovania sýkoriek, ktoré zobkajú slnečnicu v nami vyrobenom krmidle.

René Říha

Nedávno som nastúpila do novej práce a hneď ma zaskočilo, že tam nie je zavedený triedený zber. V budúce je nás možno zo 30 ľudí a pracujeme za počítačmi. Z predchádzajúcej práce a tiež z domu som zvyknutá triediť a nedá mi zahodiť papier alebo plastovú fľašu do smetí. Čo mám s tým urobiť?

Každá právnická osoba, teda firma, podnik, spoločnosť a pod. produkuje okrem iných druhov odpadov z výrobných činností i komunálny odpad. Taktiež vo Vašej práci (v kancelárii, ako píšete) produkuje komunálny odpad, ktorým je odpad z občerstvenia, z kancelárií a pod. O komunálny odpad sa stará obec, t. z. že je v zmysle zákona č. 223/2001 Z. z. o odpadoch v znení neskorších predpisov manažérom odpadového hospodárstva vo vzťahu ku komunálnym odpadom. Zavedený systém zberu komunálneho odpadu, do ktorého patrí i triedený zber odpadov, je opísaný vo Všeobecne záväznom nariadení (VZN) obce a je záväzný pre všetkých pôvodcov komunálnych odpadov na území obce. To znamená, že právnická osoba je tiež povinná dodržiavať ustanovenia VZN a pokiaľ sa v obci triedi, tak triediť komunálny odpad. Od obce si na tento účel môže zabezpečiť zberné nádoby na vytriedený odpad. Spôsob, ako presne zaviesť triedený zber odpadov priamo v prevádzke, teda vo Vašom prípade na chodbách budovy alebo priamo v kanceláriách, si zvolí právnická osoba sama.

Takže, ako sa povie, „páky“ na to sú ☺. Základom úspechu dobre fungujúceho triedeného zberu odpadov je aktívny prístup a vytrvalý „fahúň“ z radov pracovníkov.

Tu je zopár krokov a rád, ako na to:

- Iniciujte zavedenie triedeného zberu odpadov u svojich kolegov i u vedenia.
 - Nenechajte sa odradiť prvými prekážkami a hľadajte ďalšie „cestičky“.
 - Zbierať by ste v práci mali také druhy odpadov, ktoré sa u Vás tvoria a viete ich odovzdať na recykláciu obci/mestu.
 - Nezabudnite, že odpady je potrebné triediť podľa požiadaviek obce/mesta (podľa VZN). To znamená, ak sa v obci/meste zbierajú do jednej nádoby napr. plasty spoločne s tetrapakovými obalmi, môžete i Vy v práci tieto odpady zbierať spoločne.
 - Na pracovisku si vyčleňte miesta/škatule/nádoby na zber vytriedených odpadov. Vkusné sú i škatule pomaľované škôlkarmi alebo školákmi, no tiež špeciálne moderné nádoby na triedený zber odpadov.
 - Pripomeňte vedeniu, že triedenie odpadov vytvára v súčasnosti pozitívny obraz. Okrem získania environmentálne zodpovedného „imidžu“ ako konkurenčnej výhody, môžu znížiť aj náklady na odpadové hospodárstvo.
- V Európskej únii je v súčasnosti prestížou pracovať podľa zásad Environmentálneho manažérskeho systému (EMS), ktorý je v súlade s platnými normami STN EN ISO 14001 - „Systémy environmentálneho manažérstva“ a EMAS – nariadenia Európskeho parlamentu a Rady č.761/2001 ES, ktoré povoľujú dobrovoľnú účasť organizácií v systémoch environmentálne orientovaného riadenia a auditu.

Lenka Beznáková

Priateľov Zeme - SPZ finančne podporili:

RECYKLAČNÝ FOND

PROJEKT „TRIEDENIE A RECYKLÁCIA
ODPADU - SÚČASŤ NAŠHO KAŽDODEN-
NÉHO ŽIVOTA“ FINANČNE PODPORIL
RECYKLAČNÝ FOND.

PROJEKT „WASTE PREVENTION - NE-
CESSARY STEP TOWARD SUSTAINABLE
V4 REGION“ FINANČNE PODPORIL IN-
TERNATIONAL VISEGRAD FUND.

Pri realizácii aktivít Priateľov Zeme - SPZ pomohli:

Ladislav Bíro, Ján Vozár, Lenka Rusnáková, Lucia Tóthová, Andrea Uherková, Juraj Adam, Stanislav Tomek, Michaela Faithová, Katarína Kohányiová, Marcela Nemcová a Miroslav Slížik z ekofarmy Na Háji, Marián Ontkóc, Juraj Florek, Marcel Antal, Fero Paulíny z Aliancie Fair Play, Katarína Šimončíková, Michal Jurčo a Stanka Sekretárová z akrobatického zoskupenia Vertigo, Slovenská debatná asociácia, Katka Devánová, Zuzka Makovská, Martin Ďuroška, Lenka Kompišová, Miroslav Slivka z Terra Banensium, Richard Medal a Klaudia Medalová z CEA; Mima Moňoková, Maťa Moňoková, Gabriela Melegová z OÚ Trnovec nad Váhom, Katarína Kissová z OÚ Nesvady, Alena Pešková, Lenka Križanová, Monika Kudlová, Zdenka Kittová, Janka Surovičová, Zuzka Orosová, Miroslav Maršala, Michaela Bartíková, Stanislav Byrtus, Tomáš Tóth, internetový obchod Kompostery.sk a ďalší

S prekladom webovej stránky nám pomáhajú:

Jonathan Gresty, Monika Kukuvková, Monika Bálintová, Peťa Vachová, Adela Urbánová, Tomáš Blažej, Michal Molnár, Eva Mareková, Zuzana Šplhová, Kooki, Beata Hučková, Ľudovít Gaál, Taulant Guma, Veronika Vaculová, Nika Zavadilková, Rozália Orosová a ďalší...

Ďakujeme Vám